

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

หลักการเขียน วิจารณ์วรรณกรรม

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

ประคอง เจริญจิตรกรรม

หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม

โครงการหนังสือวิชาการที่น่าพิมพ์ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ให้จัดพิมพ์ และจำหน่ายในราคาย่อมเยา

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

ประคอง เจริญจิตรกรรม

รองศาสตราจารย์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2556

ประคอง เจริญจิตรกรรม.

หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม.

1. การวิจารณ์.

PN81

ISBN 978-616-7398-78-5

eISBN 978-616-314-160-6

ลิขสิทธิ์ของรองศาสตราจารย์ประคอง เจริญจิตรกรรม
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนสิงหาคม 2556

จำนวน 300 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) มกราคม 2558

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200

โทร. 0-2223-9232, 0-2613-3801-2

โทรสาร 0-2226-2083

(สำนักงานศูนย์รังสิต โทร. 0-2564-2859-60)

e-mail address: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายพจนารถ เข้มสุริโยทัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

แบบปกโดยนายณรงค์ฤทธิ์ สิงห์ทอง

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนตุลาคม 2551 จำนวน 300 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนเมษายน 2555 จำนวน 300 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนสิงหาคม 2556 จำนวน 300 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ราคาเล่มละ 120.- บาท

สารบัญ

คำนำ	หน้า (9)
บทที่ 1 การเขียนวิจารณ์วรรณกรรม	1
หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม	1
ความหมาย “วรรณคดี” และ “วรรณกรรม”	1
ลักษณะของวรรณกรรม	2
วัตถุประสงค์ในการศึกษาวรรณกรรม	15
บรรณานุกรม	18
บทที่ 2 ขั้นตอนการเขียนวิจารณ์	19
การเขียนนำเข้าสู่บทวิจารณ์	19
การสรุปสาระสำคัญของเรื่องที่วิจารณ์	20
การวิเคราะห์กลวิธีการแต่ง	23
1. การตั้งประเด็นหรือสมมุติฐานในการวิจารณ์	23
2. การเขียนพิสูจน์ประเด็นหรือสมมุติฐานที่ตั้งไว้	25
การประเมินค่า	32
การสรุป	34
ตัวอย่างการวิจารณ์เรื่องสั้น “ปรัชญาหน้าควีนไฟ”	34
บรรณานุกรม	38
บทที่ 3 การวิจารณ์เรื่องเล่าเชิงจินตนาการ	39
เรื่องเล่าเชิงจินตนาการคืออะไร	39
ความแตกต่างระหว่างการเขียนเรื่องเล่าเชิงจินตนาการ กับการเขียนเรื่องเล่าเชิงวิชาการหรือประวัติศาสตร์	40

	หน้า
องค์ประกอบของเรื่องเล่าเชิงจินตนาการ	46
โครงเรื่อง	47
ตัวละคร	51
แก่นหรือแนวคิดของเรื่อง	55
ฉาก	58
มุมมอง	59
บทสนทนา	60
ตัวอย่าง “การตายของโกโบริ โศกนาฏกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้”	61
บรรณานุกรม	71
 บทที่ 4 การวิจารณ์วรรณศิลป์ในบทร้อยกรอง	73
รูปแบบคำประพันธ์	73
กลอน	73
กาพย์	74
โคลง	75
ฉันท์	77
ร่าย	79
คำ	82
การศึกษาด้านเสียงของคำ	83
การศึกษาด้านความหมายของคำ	86
ตัวอย่างการวิจารณ์คำ	91
ภาพพจน์	94
ภาพพจน์วาทศิลป์	94
ภาพพจน์เปรียบเทียบ	97
ภาพพจน์ทางเสียง	100

	หน้า
รศวรรณคดี	102
รศวรรณคดีตามตำราของไทย	103
รศวรรณคดีตามตำราบาลีสันสกฤต	104
บรรณานุกรม	109
 บทที่ 5 การวิจารณ์วรรณกรรมด้วยนานาศาสตร์	111
การวิจารณ์แนวศิลปกรรม	111
การวิจารณ์แนวชีวประวัติ	116
การวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์และโบราณคดี	121
การวิจารณ์แนวสังคม	125
การวิจารณ์แนวศิลปะเพื่อชีวิต	129
การวิจารณ์แนวจิตวิเคราะห์	132
การวิจารณ์แนวหลักแบบฉบับ	136
การวิจารณ์แนวสังคมนิยม	140
การวิจารณ์แนวโครงสร้างนิยม	145
การวิจารณ์แนวสตรีนิยม	145
บรรณานุกรม	147

คำนำ

หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม เล่มนี้ เขียนขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนวิชาการวิจารณ์วรรณคดีไทย ซึ่งเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือเล่มนี้ยังเหมาะสมสำหรับผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจการวิจารณ์ทุกคน นอกจากนี้ หลักการเขียนวิจารณ์ในหนังสือเล่มนี้ยังสามารถนำไปปรับใช้ในการเขียนวิจารณ์เรื่องราว เหตุการณ์ ตลอดจนการเขียนวิทยานิพนธ์ได้ด้วย

การเขียนตำราเรื่องนี้ ผู้เขียนได้นำไปทดลองใช้กับนักศึกษาปีที่ 4 ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาประมาณ 2 ปี เห็นว่าสามารถทำให้นักศึกษาเข้าใจวิธีการเขียนวิจารณ์ และหาประเด็นที่จะนำมาวิจารณ์ได้ดีขึ้น

หนังสือ *หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม* เล่มนี้ สำเร็จลงได้ ด้วยการได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราของงานส่งเสริมและพัฒนาวิชาการ กองบริการการศึกษา ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2547 จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ความสำเร็จของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขอมอบให้แก่อาจารย์ทุกท่านที่ประสาทวิชาการด้านภาษาไทยแก่ผู้เขียน อีกทั้งขอขอบคุณเพื่อนร่วมงาน และครอบครัวที่เป็นกำลังใจให้ตลอดมา

ประคอง เจริญจิตรกรรม

ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พฤษภาคม 2551

การเขียนวิจารณ์วรรณกรรม

หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม

การเขียนวิจารณ์วรรณกรรม คือ การเสนอความคิดเห็นของคนอ่าน เมื่อคนอ่านวรรณกรรมเรื่องใดแล้วเกิดความรู้สึกประทับใจบางประการหรือหลายประการ จึงพยายามเขียนถ่ายทอดความรู้สึกหรือความประทับใจดังกล่าว เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ อย่างมีเหตุผล

อนึ่ง วรรณกรรมก็เหมือนมนุษย์ คือ มีคุณค่ามากน้อยต่างกัน ฉะนั้น การเขียนวิจารณ์วรรณกรรมจึงเป็นการวิเคราะห์ ทั้งข้อดีและข้อด้อยของ วรรณกรรมนั้น ๆ โดยมุ่งเสนอมุมมองหลากหลายด้าน แก่ผู้อ่านบทวิจารณ์ อย่างไรก็ตาม การเขียนวิจารณ์ที่ดีจะต้องกระทำบนพื้นฐานของเหตุผล ไม่มีอคติ

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า การเขียนวิจารณ์ คือ การเสนอความคิดเห็น บางประการของผู้วิจารณ์เกี่ยวกับวรรณกรรม และผู้เขียนวิจารณ์จะพยายาม เขียนอธิบาย ชักชวนด้วยเหตุและผลให้ผู้อ่านพิจารณา เพื่อให้ผู้อ่านเกิด ความคิดคล้อยตามความคิดของผู้วิจารณ์

ฉะนั้น งานเขียนวิจารณ์ที่ประสบผลสำเร็จ คือ งานเขียนที่สามารถ โน้มน้าวใจผู้อ่านให้เห็นคล้อยตามความคิดที่ปรากฏอยู่ในบทวิจารณ์ได้

ความหมาย “วรรณคดี” และ “วรรณกรรม”

คำที่ใช้เรียกงานเขียนในภาษาไทย มีหลายคำ แต่คำที่พบอยู่เสมอ คือ คำว่า “วรรณคดี” และ “วรรณกรรม”

คำทั้งสองคำนี้ *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* ได้ให้ความหมายไว้ว่า

วรรณกรรม น.งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง, เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทลือมวลงชน: (กฎ) งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และหมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย. **วรรณคดี** น. วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดีมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น.1054-5)

จากความหมายข้างต้น คำว่า “วรรณกรรม” มีความหมายรวมถึงทั้งวรรณคดี และงานเขียนทั่วไปด้วย ในหนังสือเรื่องนี้ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำว่า “วรรณกรรม” ในการกล่าวถึงงานเขียนทั้งที่ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดี และไม่ได้รับยกย่องให้เป็นวรรณคดี

วรรณกรรม เป็นสิ่งที่ได้บันทึก ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ที่ผู้แต่งกลั่นกรองมาอย่างประณีต ดังนั้นผู้เขียนงานวิจารณ์จำเป็นต้องศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจวรรณกรรมที่จะวิจารณ์แจ่มชัดเสียก่อน

ลักษณะของวรรณกรรม

วรรณกรรมเป็นภาษา

วรรณกรรมจะต้องถ่ายทอดด้วยภาษา และภาษาในวรรณกรรมมิใช่ทั้งภาษาเขียนและภาษาปาก แต่ภาษาในวรรณกรรมจะไม่เหมือนภาษาที่ใช้ปกติ

เอออุเหมะมึงชี้ข้างกระไร
ทุทาตถุลจะนี้ไฉน ก็มาเป็น
คึก บ ถึงและมึงก็ยังมีเห็น
จะน้อยจะมากจะยากจะเย็น ประการใด
อวดฉลาดและคาดแถลงเพราะใจ
ขยายตั้นมิทันอะไร ก็หมิ่นญ

(จิต บุรทัต, 2539, น.12-3)

คำประพันธ์ อีทิสงฉันท์ ทั้ง 3 บทข้างต้นนี้ ถ่ายทอดอารมณ์โกรธของพระเจ้าอชาตศัตรูที่วิสศการพราหมณ์บังอาจมาขัดขวางแผนการทำสงครามกับแคว้นลิจฉวี การใช้ภาษามีทั้งการใช้ภาษาปาก เช่น “เอออูเหม่นะมิงชีช้าง” เป็นอุทานเสริมให้เห็นอารมณ์โกรธ แล้วยังใช้ภาษาเขียนแสดงความหมายพรุสวาท เช่น “ทุทาสสฤ” คำเหล่านี้แม้จะเป็นคำพรุสวาท แต่ก็ใช้แตกต่างจากคำพรุสวาทในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้สร้างสรรค์ภาษาอย่างพิเศษ เช่น เลือกลักษณะของฉันทลักษณ์ที่มีจังหวะหนักเบาสลับกัน และเลือกคำ ซึ่งมีเสียงหนักเบาสอดคล้องกับฉันทลักษณ์ รวมทั้งสอดคล้องกับลักษณะการหายใจหอบกระชั้นของคนที่กำลังโกรธสุดขีดตามเนื้อหาของเรื่อง อีกทั้งภาษาหรือถ้อยคำ ก็ให้ความหมายและมีเสียงส่งสัมผัสที่ก่อให้เกิดความระรื่นหูไพเราะ เช่น “ศึก บ ถึงและมิงก็ยังมีเห็น จะน้อยจะมากจะยากจะเย็น”

ภาษาในวรรณกรรมจึงเป็นภาษาพิเศษ ซึ่งกวีหรือผู้แต่งใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องราว เพื่อนำผู้อ่านเข้าสู่สาระและรับรู้อารมณ์ที่สอดคล้องกับเรื่องราวในวรรณกรรมนั้น

วรรณกรรมเป็นความงาม

จุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งของวรรณกรรม คือ การทำให้ผู้อ่านวรรณกรรมเกิดความเพลิดเพลินยามกำลังอ่าน และประทับใจยามอ่านจบวรรณกรรมเรื่องใด แม้มีเนื้อหาที่ดีเลิศ หากเขียนไม่ชวนอ่าน คนอ่านไปหลับไป วรรณกรรมเหล่านั้นจะทำให้คนหยิบมาอ่านด้วยความประทับใจได้อย่างไร วรรณกรรมเหล่านั้นก็จะกลายเป็นวรรณกรรมที่มีวางบนชั้นหนังสือให้ฝุ่นจับเท่านั้น

วรรณกรรมจึงจำเป็นต้องมีความงามเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ผู้อ่านได้รับความรื่นรมย์ในขณะที่อ่านสาระของเรื่อง ซึ่งนักปราชญ์ทางวรรณกรรมใช้ข้อความว่า วรรณกรรมต้องมีอรรถรส คำว่า “อรรถ” คือ เนื้อหาสาระที่มีประโยชน์ และคำว่า “รส” ก็คือความงามนั่นเอง

ความงามในวรรณกรรม คือ การจัดระเบียบเหตุการณ์ การจัดระเบียบตัวละคร การแบ่งบท การเลือกใช้ฉันทลักษณ์ การแบ่งวรรคตอน การใช้คำ การใช้เสียง การใช้ภาพพจน์ ฯลฯ ที่กวีหรือผู้แต่งนำมาตกแต่งให้วรรณกรรมเกิดความงาม มีเสน่ห์ ดึงดูดผู้อ่านให้เกิดอารมณ์และความประทับใจได้

การจัดระเบียบเหตุการณ์ การจัดระเบียบตัวละคร การแบ่งบท ก็คือ การวางโครงเรื่อง ซึ่งผู้แต่งกำหนดอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้เรื่องดำเนินไปจนจบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้เรื่องน่าติดตามอ่าน ซึ่งก็คือความงาม ความรื่นรมย์ที่ผู้อ่านได้รับนั่นเอง

ส่วนการใช้ฉันทลักษณ์ การแบ่งวรรคตอน การใช้คำ การใช้เสียง การใช้ภาพพจน์ นับเป็นความงามทางภาษา ที่สามารถสื่อความหมายที่ให้อรรถภาพและอารมณ์แก่ผู้อ่าน ดังในบท

เอออูเหม่นะมิ่งซิช่างกระไร
 ทุหาสสกุลจะนี้ไฉน ก็มาเป็น
 คี๊ก บ ถึงและมิ่งกียังมิเห็น
 จะน้อยจะมากจะยากจะเย็น ประการใด
 อวดฉลาดและคาดแกลงเพราะใจ
 ขยาดขยันมิทันอะไร ก็หมิ่นญ
 (ชิต นุรทัต, 2539, น.12-3)

ลีลาของจังหวะที่เสียงสั้นยาวสลับกันทำให้เห็นอาการโกรธชัดเจน เพราะคนเวลาโกรธจะหายใจกระชั้น แต่อย่างไรก็ตามจังหวะเหล่านี้เป็นภาษา ที่มีลีลาซึ่งกวีได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสื่ออารมณ์โกรธให้ผู้อ่านรับรู้ได้ทั้งภาพ และอารมณ์ แม้จะเป็นอารมณ์โกรธก็เป็นความโกรธที่มีความงามแฝงอยู่ หรือในบทเห่ชมนกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

รอนรอนสุริยไ้อ้	อัสดง
เรื่อยเรื่อยลับเมรุลง	ค่าแล้ว
รอนรอนจิตจ้านง	นุชพี เพียงแม่
เรื่อยเรื่อยเรื่อยมคอยแก้ว	คลับคล้ายเรื่อยมเหลียว

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ, 2513, น.30)

บทเห่เรือชมนกบทนี้ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ได้จัดระเบียบของ เหตุการณ์อย่างประณีต โดยเลือกเวลาใกล้พลบค่ำ บรรยากาศโพล้เพล้ช่วย เสริมอารมณ์เหงาเศร้า คิดถึงบ้านและคนรักให้เกิดมากขึ้น อันเป็นประสพ- การณ์ร่วมที่ผู้อ่านบทประพันธ์ตระหนักรู้และยอมรับได้ด้วยตนเอง นอก จากนี้ การใช้คำว่า “รอนรอน” กับพระอาทิตย์ให้ทั้งความหมายว่าพระอาทิตย์ เคลื่อนที่อย่างช้า ๆ และยังเสริมให้เห็นอารมณ์ความเสียดายไม่อยากจะจากไป ของพระอาทิตย์เปรียบเทียบกับอารมณ์ของมนุษย์ที่ใจแทบขาดลงรอน ๆ เช่น

กัน เมื่อต้องถูกบังคับให้จากสิ่งทีรัก ซึ่งสอดคล้องกับบาทที่สามของโคลงบทนี้ที่ว่า “รอนรอนจิตจ้านง นุชพี่ เพียงแม่” และการใช้คำว่า “จิตจ้านง, เพียงแม่” ยิ่งเสริมความรักที่มีให้เฉพาะนางเพียงคนเดียวให้หนักแน่นและเด่นชัดทางอารมณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในบาทที่สองการใช้คำว่า “เรื้อยเรื้อย” ก็ยังคงให้ภาพการเคลื่อนไหวที่ช้า ๆ ไว้ ได้อย่างสอดคล้องรับกันกับอารมณ์ในบาทที่หนึ่ง ซึ่งพระอาทิตย์ไม่อยากจะจากไป แต่ในที่สุดเมื่อพระอาทิตย์ลับไป โลกก็ถึงเวลาค่าหรือความมืดอย่างฉับพลัน เหมือนกับอารมณ์ของกวีในบาทที่สี่ ซึ่งคอยนางด้วยความหวังมาตลอด แต่เมื่อ “กลับคล้ายเรียมเหลียว” แล้วกวีไม่เห็นนาง ความผิดหวังนั้นเกิดขึ้นอย่างฉับพลันเช่นกัน

โคลงบทนี้เป็นการแสดงความเศร้าโศกของกวี และความเศร้าเช่นนี้เป็นสิ่งสามัญที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนด้วยเช่นกัน หากแต่กวีสามารถถ่ายทอดอารมณ์ที่เกิดอย่างรวดเร็วให้ผู้อ่านเห็นลีลาของอารมณ์ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงผ่านตัวอักษรได้อย่างงดงาม อันก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้อ่าน

หรือในงานวรรณกรรมร่วมสมัย เช่น

เขาแต่งงานกับเธอเพราะผมของเธอตอนกลางวัน

เขาเลิกกับเธอเพราะผมของเธอตอนกลางคืน

(วินทร์ เลียววาริณ, *หนึ่งวันเดียวกัน*, 2545, น.80)

ข้อเขียนเรื่อง “ภาพจริงของเปลือก” แม้จะเป็นประโยคบอกเล่าง่าย ๆ เพียง 2 ประโยค ที่วางรูปแบบประโยคคล้ายกัน หากการใช้คำที่ขัดแย้ง คือ “แต่งงาน กับ เลิก, กลางวัน กับ กลางคืน” ก็ช่วยให้ผู้อ่านสร้างจินตภาพของผู้หญิงที่เวลากลางวันผมสวยงาม แต่ตอนกลางคืนต้องม้วนผมเพื่อให้กลางวันผมจะได้สวย ทำให้คนที่เป็นสามีที่เคยหลงรักรูปโฉมยามพบเธอตอนกลางวันทนไม่ได้กับสภาพความเป็นจริงในตอนกลางคืนจนเขาต้องหย่าร้างกับเธอ ข้อความนี้ใช้ภาษาเรียบง่ายแต่ก็สามารถสร้างความประทับใจแก่